

Claire: Father Grandier? (J. Whiting).

Дослідження інтенціональної структури діалогу і комунікативних стратегій комунікантів, які її визначають, веде до висновку про те, що інтенції комунікантів відображаються за допомогою різноманітних мовних засобів і спрямовані на те, щоб впливати певним чином на співрозмовника. Асоціативно-спрямована стратегія адресата, яка демонструє прагнення адресата до співробітництва, створення найбільш сприятливих умов комунікації, може реалізовуватися за допомогою тактик з'ясування, підтвердження і уточнення, які аналізуються в статті. Ці тактики реалізуються різноманітними квеситивними репліками-відповідями, які не тільки демонструють згоду зі змістом початкової репліки, а й можуть мати додаткові відтінки змісту. Прагматично мотивоване варіювання вказаних реплік обумовлено інтенціями та соціальною роллю комунікантів.

Подальше перспективне дослідження квеситивних реплік-відповідей може бути пов'язано з поглибленим аналізом тактик, які реалізують дисоціативно-спрямовані стратегії адресата та дослідженням їх прагматичних та семантичних особливостей.

Література:

1. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке. – М.: Наука, 1988. – С. 8–69.
2. Старикова Е. Н. Зарубежные теории речевой деятельности / Е. Н. Старикова // Язык и идеология: Критика идеалистических концепций функционирования и развития языка. – К.: Выща школа, 1981. – С. 114–136.
3. Чахоян Л. П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка / Л. П. Чахоян. – М.: Высш. шк., 1979. – 168 с.
4. Шутова М. О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації / М. О. Шутова // Вісник КНЛУ. – Серія Філологія: зб. наук. праць. – Том 16. – № 1. – 2013. – С. 179–191.
5. Bach K. Linguistic Communication and Speech Acts / K. Bach, R. M. Harnish. – Cambridge; London: The MIT Press, 1980. – 327 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Deevy T. Katie Rocher / T. Deevy. – London, Southampton: Camelot Press Ltd., 1986. – P. 607–700.
2. Ferguson J. A. Compbell of Kilmohr / J. A. Ferguson // Eight Modern Plays. – London, Edinburgh and New York: Thoman Nelson & Sons, Ltd., 1987. – P. 125–144.
3. Fowles J. The Ebony Tower. Eliduc. Emigma / J. Fowles. – Moscow: Progress Publishers, 1980. – 207 p.
4. Hoffe M. Many Waters / M. Hoffe // Famous Plays of Today. – London: Victor Collangz Ltd., 1979. – P. 239–348.
5. Hansdbery L. A Raisinin the sun / L. Hansdbery. – New York: New American Library, 1959. – 126 p.
6. Hamingway E. Fiesta / E. Hemingway. – Moscow, 1981. – 246 p.
7. Miller A. The Price / A. Miller. – New York: The Viking Press, 1968. – 116 p.
8. Maugham W.S. The Moon and Sixpence / W. S. Maugham. – Moscow: Progress Publishers, 1972. – 239 p.
9. Rattigan T. The Browing Version / T. Rattigan // English One-Act Plays of Today. – London: Oxford University Press, 1965. – P. 1–60.
10. Sherriff R. C. and J. Casalis J. St. Helena / R. C. Sherriff and J. Casalis // Famous Plays of 1935-1936. – London, Southampton: Camelot Press Ltd., 1936. – P. 9–144.
11. Steinbeck J. The Winter of Our Discontent / J. Steinbeck. – Moscow: Vyssaja Skola, 1985. – 271 p.

УДК: 811.111.42

О. О. Балабан,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ

МОВНІ УНІВЕРСАЛІЇ: ВІД ОПИСОВИХ ГРАМАТИК ДО АНТРОПОЦЕНТРИЧНОГО КОГНІТИВІЗМУ

*У статті розглядається історія дослідження мовних універсалій. Початок дослідження пов'язаний із античними описовими граматиками, пізніше у трактатах модистів знаходимо термін *grammatica universalis*, філософське сприйняття цього терміну надало йому ідеоетнічного трактування. Новий етап дослідження мовних універсалій пов'язаний із другою половиною ХХ ст. та проведенням наукової конференції присвяченої проблемам мовних універсалій в Америці в 1960 р. з подальшим прийняттям відомого «Memorandum Concerning Language Universals». Подальший розвиток універсалізму в американській генеративній граматиці та радянському мовознавстві характеризується розмаїттям визначень та розумінням мовних універсалій та неоднозначними спробами їх класифікувати. Антропоцентрична когнітивна парадигма зробила можливим дослідити ментальні процеси універсальних понять.*

Ключові слова: мовні універсалії, описові граматики, модисти, генеративна граматика, когнітивна парадигма.

LINGUISTIC UNIVERSALS: FROM DESCRIPTIVE GRAMMARS TO ANTHROPOCENTRIC COGNITIVISM

*The article considers the history of the research of linguistic universals. The beginning of the research dates back to the antique descriptive grammars, lately in the treatise of modists we can find the term *grammatical universalis*, the philosophical perception of this term gave it ideoethnic interpretation. A new stage in the research of the linguistic universals is closely associated with the second half of the ХХth century and carrying out the scientific conference which is dedicated to the problems of linguistic universals in America 1960 and the acceptance the famous «Memorandum Concerning Language Universals». Further development of the universal studies in American generative grammar and soviet linguistics is characterized with the variety of definitions and the diversity of their understanding and ambiguous principles of their classifications. Anthropocentric cognitive paradigm gave possibility to research mental processes of universal notions.*

Key words: linguistic universal, descriptive grammars, modists, generative grammar.

ЯЗЫКОВЫЕ УНИВЕРСАЛИИ: ОТ ОПИСАТЕЛЬНЫХ ГРАММАТИК ДО АНТРОЦЕНТРИЧНОГО КОГНИТИВИЗМА

*В статье рассматривается история исследования языковых универсалий. Начало исследования связано с античными описательными грамматиками, позднее в трактатах модистов находим термин *grammatica universalis*, философское восприятие этого термина придало ему идеоэтническое трактование. Новый этап исследования языковых универсалий связан со второй половиной ХХ в., и проведением научной конференции посвященной проблемам языковых универсалий в Америке в 1960 г. с дальнейшим принятием известного «Memorandum Concerning Language Universals». Дальнейшее развитие универсализма в американской генеративной грамматике и советском языкознании характеризуется разнообразием определением и пониманием языковых универсалий и неоднозначными попытка-*

ми их классифицировать. Антропоцентричная когнитивная парадигма сделала возможным исследовать ментальные процессы универсальных понятий.

Ключевые слова: *языковые универсалии, описательные грамматики, модисты, генеративная грамматика, когнитивная парадигма.*

Навіть роблячи стислий екскурс у історію лінгвістичної думки можна переконатися, що спроби встановити універсальні явища в мові та уніфікувати підходи до їх дослідження наскрізь пронизують науку про мову [1; 7; 10].

Метою статті є систематизація основних етапів вивчення мовних універсалій у різних лінгвістичних парадигмах, починаючи від описових граматики, коли виник сам термін до їх дослідження в рамках когнітивної парадигми у другій половині ХХ – початку ХХІ ст.

Завдання полягають у тому, щоб:

- 1) визначити передумови виникнення терміна *grammatica universalis*;
- 2) розглянути різні класифікації семантичних універсалій, що були запропоновані дослідниками на різних етапах їх дослідження.

Лінгвістична наука почала своє формування як наука з описів граматичних структур, як спробу систематизувати та узагальнити мовний матеріал (перші граматики із санскриту, грецької, латини). Перші національні граматики в Європі з'явилися вже у XVI–XVII ст. (Франція – Ж. Дюбуа, Л. Мегре, П. Расмус, Ж. Гарньє, А. Матьє та ін.; Германія – Ю. Г. Шотель, І. Гильберт, К. Штилер та ін.; Англія – У. Лілі, А. Джил, У. Уолкер та ін.). Знайдені і авторизовані граматики старослов'янською мовою, що датуються XVII ст. Лаврентія Зізання та Мелетія Смотрицького [7, с. 34]. Але загальнолінгвістичний погляд на мовні явища був сформований ще давньогрецькими філософами: Платон із його теорією звукового символізму (діалог «Кратил»), Аристотель зі своєю формальною логікою, Секст Емпірик із формальним практицизмом, Діоген Вавілонський із розумінням речення як звуку розуму та ін.

Праці модистів у добу пізнього Середньовіччя називали граматичними трактатами, оскільки це були трактати про модуси (способи) позначення які вони пов'язували із універсальною природою людського мислення (Прісціан Цезарейський, Боеций, Симон Дакійський та Томас Ерфуртський, Франциск Санчес та ін.).

Поштовхом для розквіту універсальних граматики у Європі стала «Універсальна грамматика Пор-Рояля» Антуано Арно та Клода Лансло (1660 р.). Логічний універсалізм авторів граматики Пор-Рояль базувався на переконанні, що люди мислять однаково, за допомогою однакових, універсальних понять, суджень. Таким чином, логічний універсалізм трансформувався в універсалізм лінгвістичний. До цього часу превалює думка про те, що різні мови відрізняються одна від одної лише зовнішньою, звуковою оболонкою, у той час як смисл, тобто семантика є універсальною. Для цього періоду універсальними є поняття і значення слова.

Новий ідеотнічний погляд на змістову сторону мови запропонував Вільгельм фон Гумбольдт (XIX ст.). Не заперечуючи універсального компоненту в змістовій стороні мови, він на відміну авторів граматики Пор-Рояля, а також інших мовознавців включаючи компаративістів, обгрунтував постулат про те, кожна мова є носієм особливого світобачення, передбачивши концепцію мовної картини світу.

У другій половині ХХ століття своєрідне відродження принцип універсалізму отримав в американській генеративній граматиці та семантиці (Ноем Хомський, Рей Джеккендофф, Стивен Пінкер та ін.). В рамках цих теорій і в ході їх розвитку були сформульовані універсальні принципи і параметри побудови висловлень і текстів, правила трансформації глибоких синтаксичних і семантичних структур у поверхневі структури, а також правила, які обмежують можливості проведення таких трансформаційних перетворень.

На першій конференції з питань мовних універсалій у 1961 р. автори «Меморандуму» визначили їх форму як «узагальнені висловлювання», а зміст – як «властивості й тенденції, притаманні будь-якій мові, які виділяються всіма носіями певної мови» [5, с. 31]. Одним із базових питань, над яким працювали вчені, було визначення мовних універсалій та їх класифікація.

Згодом у статті «Проблема мовних універсалій» Ч.Ф. Хоккетт писав про сигніфікативну сферу мовних універсалій як про «певну ознаку чи якість, властиву всім мовам чи мові загалом» [26, с. 45].

У радянському мовознавстві Ю.В. Рождественський під планом змісту розумів «генералізацію фактів, що спостерігаються в мові» [19, с. 33].

Визначення мовних універсалій як «закономірностей, спільних для всіх мов чи для їх абсолютної більшості» було запропоноване Б. О. Успенським [23, с. 10], яке пізніше підтримала В. М. Ярцева [32].

У свою чергу М. М. Гухман стверджувала, що форма мовних універсалій розкривається в «спільних онтологічних категоріях», тимчасом як зміст виявляється у «спільних суттєвих ознаках та якостях об'єктів» [6, с. 29]. Недоліком цієї дефініції є те, що дослідниця пропонує брати до уваги лише понятійні категорії.

Суто емпіричне визначення мовних універсалій знаходимо в статті М. Ф. Березіна «До постановки проблеми мовних універсалій», де обстоюється «ступінь схильності значень до заміни морфем» [3, с. 116].

Найбільш коректним, на нашу думку, є погляд Б. О. Серебреннікова, який під формою розуміє «внутрішньосистемні кореляції або однотипний за характером процес», а під змістом – «однаковий, ізоморфний засіб вираження цих кореляцій» [20, с. 5]. Дослідник одним із перших зосередився на двоплановості мови, проте дослідив мовні універсалії лише в синхронії.

Одночасно з пошуками визначення мовних універсалій вчені намагалися ще й розв'язати питання їх класифікації.

Уперше мовні універсалії класифікували автори вищезгаданого «Меморандуму» [5], розмежувавши лінгвістичні універсалії з точки зору їх логічної структури та змісту. На логічному рівні було виділено 6 типів універсалій: *необмежені, імплікативні, з обмеженою еквівалентністю, статистичні, кореляції та універсальні закони розподілу*. Перші три можна назвати універсальними висловлюваннями про існування (наприклад, X існує чи не існує), а останні три – статистичними універсальними (наприклад, X (або якийсь значення X) ймовірніше, ніж Y (або якийсь інше значення X)). У плані змісту, тобто на мовному рівні, було виявлено чотири основні типи універсалій – *фонологічні, граматичні, семантичні та символічні*. Перші три мають форму незалежно від значення або значення незалежно від форми, тимчасом як останній тип (фонемний символізм) передбачає зв'язок форми і значення [5, с. 35].

Більш ґрунтовну класифікацію розробив Б.О. Успенський [23]. Проаналізувавши всі попередні та наявні класифікації, учений виділив мовні універсалії за:

– *способом визначення (дедуктивні та індуктивні універсалії)*. Для дедуктивних характерна модель – «явище має місце в усіх мовах», а для індуктивних – «явище має місце в усіх мовах, відомих дослідникові». У разі дедуктивних універ-

салій спільність відповідного явища може впливати з деяких апріорних передумов (із визначення тих чи інших одиниць або похідних припущень щодо мови), а індуктивних (або емпіричних) – спільність того чи іншого явища не впливає з похідних визначень або припущень, але постулюється емпірично;

– ступенем узагальнення (абсолютні та статистичні універсалії). Для абсолютних характерна модель – «явище має місце в усіх мовах». Для статистичних – «явище має місце в абсолютній більшості мов». Це змушує стверджувати, що абсолютні (повні) універсалії не мають винятків, тоді як у статичних (неповних) універсаліях вони час від часу трапляються;

– логікою форми (прості та складні універсалії). Для простих універсалій характерна модель – «для всіх (або абсолютної більшості) X та Y має місце...», де X та Y – сутність мови, для складних – характерне аналогічне твердження, яке стосується пар, трійок, четвірок мов тощо. Прості універсалії констатують наявність або відсутність у кожній мові якогось явища (або співвідношення явищ), а складні універсалії виявляють певну залежність між різними мовами;

– динамічними параметрами (синхронічні та діахронічні універсалії). Для синхронічних універсалій характерна модель – «для всіх (більшості) мов явище має місце». Для діахронічних – «для всіх (більшості) X і Y має місце...», де X – попередній синхронічний стан, Y – пізніший синхронічний стан [23, с. 17–24].

Існує і статистична класифікація мовних універсалій, відповідно до якої виокремлюють чотири види універсалій за ступенем їх поширення: 1) *власне універсалії* (характерні для всіх мов); 2) *домінанти* (характерні для більшості мов), 3) *рецесії*, або за термінологією Б.О. Серебреннікова, «*фреквенталії*» – (для меншості мов), 4) *унікалії* (властиві лише для однієї мови) [27, с. 116]. Статистичний фактор є безумовно важливим, проте він не враховує змістової сутності мовних універсалій.

Окрім розробки класифікацій, учені [19; 23; 20] працювали і над методологією пошуку лінгвістичних універсалій. Вони пропонували «виводити мовні універсалії з емпірії мов, а не дедуктивно, адже лінгвістичні універсалії є емпіричним дослідженням спільних властивостей мовних систем» [19, с. 5].

Емпіричний аспект мовних універсалій обстоював ще Ч.Ф. Хоккетт у 16-х ознаках. Утім Ю. В. Рождественський розмежує *універсальні дефініції* (дедуктивні, побудовані на частині ознак Хоккетта, цілком застосовувані в природній мові), *лінгвістичні універсалії* (індуктивні, включають усі ознаки Хоккетта, придатні для типологічних досліджень), *семіотичні універсалії* (індуктивні, враховують також усі ознаки Хоккетта, але необов'язково стосуються природної мови) [19, с. 8].

Під впливом розвитку структурної типології у 80-ті роки простежується тенденція до вивчення послідовності компонентів у синтаксичних структурах і відповідно універсалій тексту [див. 11; 12; 17; 2; 16]. Зокрема П. Рамат представив такі формули для виявлення синтаксичних та текстових універсалій: « $Univ (P) \leftarrow \rightarrow (Vx) (Lx \rightarrow Px)$, де властивість P універсальна, коли для всіх L вірно, що вони мають P; для всіх x вірно: якщо x – мова, тоді x має властивість P; або $L \supset x$ (для L є необхідною умовою x)» [17, с. 17].

Результатами цих досліджень стало визначення лінгвістичних універсалій за:

– онтологічною ознакою (формальні та субстантивні універсалії). *Формальні універсалії* – граматичні правила, що функціонують як обмеження, які накладаються на мову, для уникнення двозначності, надлишковості та всього, що заважає ефективній комунікації. *Субстантивні універсалії* відповідають концептуальним універсаліям мислення, утворюючи порівняно автономні смислові сутності, тобто одиниці, що виникають із потреби називати об'єкти дійсності та їх взаємовідношення, а також ставлення людини до них. Прояв субстантивних універсалій як відповідних смислових категорій мови є реалізацією однієї з двох моделей: 1) універсалії утворюють інваріантний набір категорій, який лексикалізується в будь-якій людській мові; 2) універсалії утворюють «великий» набір категорій, з якого кожна мова обирає певний «малий» набір [27, с. 111];

– психолінгвістичними особливостями (мовні та мовленнєві універсалії). До психолінгвістичних універсалій належать найглибші психолінгвістичні закономірності (закономірності сприйняття та породження мовлення; закономірності засвоєння мови та розвитку дитячого мовлення; закономірності опанування другою мовою; закономірності у перебігу мовленнєвих невдач тощо). Мовленнєві універсалії, на думку Н. Б. Мечковської, включають загальнолюдські відмінності між мовленням чоловіків та жінок (вважаємо, що згодом їх будуть іменувати *гендерними універсаліями*) й універсалії дитячого мовлення. До мовленнєвих універсалій відносять також властивості усного та писемного мовлення, універсальність яких підтверджена емпірично. Деякі з них були сформульовані ще Б. О. Успенським (універсалії мови та мовлення) [23, с. 24–26].

– соціолінгвістичною специфікою (соціолінгвістичні універсалії). *Соціолінгвістичні універсалії* відображають універсальні ознаки в соціальній еволюції мов.

Мова безперервно вдосконалюється як засіб спілкування та пізнання. Прогрес мови зумовлений поступовим рухом суспільства, розвитком його матеріальної та духовної культури. У мові поглиблюється функціональна (стилістична) диференціація мовних засобів та утворюються функціональні варіанти мовлення. Закономірністю розвитку мови є формування вторинної системи плану вираження – письма, що сприяє збільшенню комунікативних можливостей мови та змінює характер використання мови в суспільстві.

Історія взаємовідношень мови та суспільства характеризується збільшенням ролі мови в житті суспільства. Це зумовлено інтелектуалізацією виробництва, ускладненням соціальної організації суспільства, збільшенням термінів навчання, розвитком каналів комунікації, поглибленням особистісної своєрідності кожної людини, що розширює сфери використання та обсяг функцій мови [18, с. 310].

Мовні універсалії вивчалися дослідниками на різних рівнях мови: *фонологічному* [28], *морфологічному* [5; 24], *семантичному* [21; 22], а також *синтаксичному* [23].

Найменш дослідженим рівнем є семантичний. Це пояснює той факт, що останнім часом у лінгвістичній науці активізувався опис лексико-семантичних систем [4; 27]; лексико-семантичної типології в синхронії та діахронії [29], типології категорій лексичної семантики [8], універсалій культури та семіотики дискурсу [13].

З появленням когнітивної парадигми у мовознавстві з'явилась перспектива пояснити процеси мислення, що відбуваються під час продукування мовлення. Висловлюється думка про те, що з універсальної точки зору за допомогою елементарних концептів можна дослідити будь-яку понятійну галузь. Адже елементарні концепти належать до універсального «абетки людської думки», і в усіх мовах світу для них є еквіваленти. Відповідно, понятійна галузь є незалежною від конкретної мови, а одна і та ж понятійна система може лежати в основі семантичних структур багатьох мов [4]. Тому особлива увага приділяється пошукам і поясненням семантичних універсалій мови. Так, А. Вежбіцька [4], засновуючи свій аналіз на лексичних універсаліях, вважає, що (незалежно від конкретної культури) універсальним є не лише процес пізнання в цілому, а й людські емоції, зокрема.

Таким чином, інтеграція дослідження мовних універсалій на мовному та мовленнєвому рівнях одночасно, на нашу думку, є найбільш продуктивним процесом, який дозволяє проаналізувати як їх форму, так і значення, функції та когнітивні механізми творення цього явища.

Література:

1. Амирова Т. А. История языкознания: учеб. пособ. / Т. А. Амирова, Б. А. Ольховиков, Ю. В. Рождественский. – М. : издат. центр «Ададемия», 2006. – 672 с.
2. Аракин В. Д. Типология языков и проблема методического прогнозирования / Владимир Дмитриевич Аракин. – М. : Высшая школа, 1989. – 158 с.
3. Березин Ф. М. К постановке проблемы языковых универсалий / Ф. М. Березин. // Семиотика и восточные языки. – М. : Наука, 1967. – С. 113–121.
4. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежицкая; [пер. с англ. А. Д. Шмелев]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 783 с.
5. Гринберг Дж. Меморандум о языковых универсалиях / Дж. Гринберг, И. Осгуд, Дж. Дженкинс // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. V. – Языковые универсалии. – М. : Прогресс, 1970. – С. 31–44.
6. Гухман М. М. Лингвистические универсалии и типологические исследования / М. М. Гухман // Вопросы языкознания. – 1973. – № 4. – С. 3–15.
7. Даниленко В. П. Методы лингвистического анализа: курс лекций / Валерий Петрович Даниленко. – М. : Флинта: Наука, 2016. – 280 с.
8. Денисова С. П. Типология категорий лексичної семантики / Світлана Павлівна Денисова. – К. : КДЛУ, 1996. – 294 с.
9. Добровольский Д. О. К проблеме лексико-семантических универсалий / Д. О. Добровольский // Филологические науки. – 1986. – № 5. – С. 24–30.
10. Зубкова Л. Г. Общая Теория языка в развитии: учеб. пособ. / Людмила Георгиевна Зубкова. – М. : изд-во РУДН, 2003. – 472 с.
11. Кацнельсон С. Д. Лингвистическая типология / С. Д. Кацнельсон // Вопросы языкознания. – 1983. – № 3. – С. 9–20.
12. Кацнельсон С. Д. Общее и типологическое языкознание / Соломон Давыдович Кацнельсон. – Л. : Наука, 1986. – 298 с.
13. Кирилук А. С. Универсалии культуры и семиотика дискурса. Новелла / Александр Сергеевич Кирилук. – О. : Астропринт, 1998. – 143 с.
14. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
15. Мечковская Н. Б. Общее языкознание: Структурная и социальная типология языков: [учеб. пособ. для студ. филол. и лингв. спец.] / Нина Борисовна Мечковская. – М. : Флинта: Наука, 2001. – 312 с.
16. Потье Б. Типология / Б. Потье // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXV. – Контрастивная лингвистика. – М. : Прогресс, 1989. – С. 187–205.
17. Рамат П. Универсалии и типология / П. Рамат // Вопросы языкознания. – 1986. – № 2. – С. 17–26.
18. Репина Т. А. Сравнительная типология романских языков (французского, итальянского, испанского, португальского, румынского) / Тамара Александровна Репина. – С.-Пб., 1996. – 279 с.
19. Рождественский Ю. В. Типология слова / Юрий Владимирович Рождественский. – М. : Высшая школа, 1969. – 285 с.
20. Серебренников Б. А. О лингвистических универсалиях / Б. А. Серебренников // Вопросы языкознания. – 1972. – № 2. – С. 3–16.
21. Ульманн С. Дискриптивная семантика и лингвистическая типология / С. Ульманн // Новое в лингвистике. – Вып. II. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1962. – С. 245–278.
22. Ульманн С. Семантические универсалии / С. Ульманн // Новое в лингвистике. – Вып. V. – Языковые универсалии. – М. : Прогресс, 1970. – С. 250–293.
23. Успенский Б. А. Принципы типологического анализа языков различного строя / Борис Андреевич Успенский. – М. : Наука, 1972. – 281 с.
24. Успенский Б. А. Проблема универсалий в языкознании / Б. А. Успенский // Новое в лингвистике. – Вып. V. – Языковые универсалии. – М. : Прогресс, 1970. – С. 5–30.
25. Халдоянниди Н. Л. Сравнительная типология русского, немецкого и английского языков: [учеб. пособ.] / Николай Лазаревич Халдоянниди. – Пятигорск : Изд-во ПГЛУ, 2001. – 153 с.
26. Хоккетт Ч. Ф. Проблема языковых универсалий / Ч. Ф. Хоккетт // Новое в лингвистике. – Вып. V. – Языковые универсалии. – М. : Прогресс, 1970. – С. 45–76.
27. Шафиков С. Г. Типология лексических систем и лексико-семантических универсалий / Сагит Галиевич Шафиков. – Уфа : Изд-во БГУ, 2000. – 259 с.
28. Широкова А. В. Сопоставительная типология разноструктурных языков : Фонетика, морфология / Аида Васильевна Широкова. – М. : Добросвет, 2000. – 200 с.
29. Яворська Г. М. Лексико-семантична типологія в синхронії та діахронії / Галина Миколаївна Яворська. – К. : Наукова думка, 1992. – 110 с.
30. Якобсон Р. Значение лингвистических универсалий для языкознания / Р. Якобсон // Язык и бессознательное. – М. : Гнозис, 1996. – С. 184–198.
31. Якобсон Р. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание / Р. Якобсон // Новое в лингвистике. – Вып. II. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1963. – С. 95–105.
32. Ярцева В. Н. Современная типология и ее связь с контрастивной лингвистикой / В. Н. Ярцева // Филологические науки. – 1978. – № 5. – С. 6–15.
33. Ярцева В. Н. Типология языков и проблема универсалий / В. Н. Ярцева // Вопросы языкознания. – 1976. – № 2. – С. 6–16.

УДК 811.11(072)

Ю. О. Березіна,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗІМКНЕНИХ ПРИГОЛОСНИХ В, D, G – P, T, K У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються зімкнені приголосні b, d, g – p, t, k в анлаутній та ауслатній позиціях у сучасній німецькій мові.

Ключові слова: німецька мова, зімкнені приголосні, давньоверхньонімецький період, середньовірхньонімецький період, анлаут, ауслат, структура слова.